

Мельничук Л. Б., к.пед.н, доцент (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне).

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

Анотація. У статті досліджено проблему формування культури педагогічного спілкування майбутніх викладачів вищої школи. Представлено модель, яка акумулює загальні компетентності, діагностичний інструментарій, зміст, форми, та методи, а також педагогічні умови, які у сукупності сприятимуть удосконаленню навичок педагогічного спілкування студентів в умовах магістратури. Обґрунтовано її функціональні блоки: теоретико-аналітичний, діагностично-констатувальний, змістово-процесуальний, контрольньо-оцінний.

Ключові слова: навчально-виховний процес вищої школи, педагогічне спілкування, майбутні викладачі вищої школи, модель педагогічного спілкування.

Аннотация. В статье исследована проблема формирования культуры педагогического общения будущих преподавателей высшей школы. Представлена модель, аккумулирующая общие компетентности, диагностический инструментарий, содержание, формы и методы, а также педагогические условия, которые в совокупности будут способствовать совершенствованию навыков педагогического общения студентов в условиях магистратуры. Обоснованы ее функциональные блоки: теоретико-аналитический, диагностико-констатирующий, содержательно-процессуальный, контрольно-оценочный.

Ключевые слова: учебно-воспитательный процесс высшей школы, педагогическое общение, будущие преподаватели высшей школы, модель педагогического общения.

Annotation. The article is devoted to the pedagogical communication culture of future teachers of the high school formation. The model that accumulates general competences, diagnostic tools, content, forms and methods, as well as pedagogical conditions that together will contribute to improving the skills of pedagogical communication among students in the conditions of the master's program is presented. The functional blocks are given: theoretical, analytical, diagnostic, content-procedure, control and evaluation ones.

Keywords: educational process of higher education, pedagogical communication, future teachers of high school, model of teacher communication.

Вища педагогічна освіта України орієнтована на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, практичної підготовки фахівців, які сприятимуть визначенню темпів та рівнів науково-технічного, економічного і соціально-культурного прогресу, забезпеченню всебічного розвитку людини як особистості та найвищої суспільної цінності. У цьому зв'язку проблема теоретичного обґрунтування та практичної реалізації технології формування культури педагогічного спілкування майбутнього викладача у процесі професійної підготовки, забезпечення здатності майбутніх педагогів до подальшого самоудосконалення у цьому напрямі професійного становлення набуває особливої актуальності.

У педагогічних дослідженнях актуалізовано значну увагу у площині створення моделей спеціаліста, його професіограми, що синтезує результат, який повинен бути досягнутий у процесі навчання і виховання у вищому навчальному закладі, тобто являє собою удосконалену програму підготовки майбутнього викладача вищої школи.

Аналізу науково-педагогічної літератури дав підстави констатувати, що дослідженню моделей та моделюванню навчально-виховного процесу вищої школи присвячені праці таких вчених, як Л. Апостель, Ю. Бабанський, С. Гончаренко, А. Гостєв, А. Дахін, М. Дуранов, В. Міхеєв, Г. Клаус, В. О. Сластьонін та ін.

Метою нашої статті є дослідження проблеми формування культури педагогічного спілкування майбутніх викладачів вищої школи.

Модель у педагогічному дослідженні відображає систему, що відтворює зв'язки, функції, умови функціонування педагогічного процесу. Модель – це «ідеалізоване уявлення про відповідність її реальному об'єкту дослідження» [1, с. 52].

У контексті нашого дослідження під *моделлю формування культури педагогічного спілкування майбутніх викладачів* ми трактуємо абстрактну схему функціонування загальних компонентів, які акумулюють загальні компетентності, діагностичний інструментарій, зміст, форми, та методи, а також педагогічні умови, які у сукупності сприятимуть удосконаленню навичок педагогічного спілкування студентів в умовах магістратури (рис. 1).

Мета в розробленій моделі – це підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців вищої ланки освіти у контексті удосконалення їх навичок педагогічного спілкування.

З метою досягнення мети ставилися завдання сформувати у майбутніх викладачів особистісні риси та якості, уміння та навички, суттєві для успішного формування їх педагогічної компетентності у контексті удосконалення навичок педагогічного спілкування

Основу розробленої моделі складає чотири функціональних блоки: теоретико-аналітичний, діагностично-констатувальний, змістово-процесуальний, контрольньо-оцінний.

Рис. 1. Функціональна модель формування культури педагогічного спілкування майбутніх викладачів

У теоретико-аналітичному блоці синтезовано такі компоненти: підходи, ключові компетентності, принципи.

В основу теоретико-аналітичного блоку покладено методологічні підходи, що визначають специфіку побудови освітнього процесу у вищому навчальному закладі, зокрема: системний, діяльнісний, аксіологічний, акмеологічний, інтегративний та компетентнісний.

Теоретичну основу етики педагогічного спілкування складають принципи, які нами диференційовано на загальнопедагогічні (демократичності та гуманістичності, системності, природовідповідності) та специфічні, які орієнтовані на формування комунікативної компетентності майбутніх викладачів.

Зокрема, *принцип плюралізму* полягає в умінні та здатності толерантного ставлення до переконань, позицій, думок і почуттів інших учасників навчального процесу у вищій школі. Це якості, які сприяють гуманізації міжособистісних стосунків; це передумова для успішного співробітництва між викладачами і студентами, що є визначальною умовою для реалізації плюралізму думок, установа діалогу [2, с. 67].

Важливе значення для формування культури педагогічного спілкування має врахування *принципу доцільності, зручності*, зорієнтованого на вибір і творче інтегрування етичних норм і правил спілкування у нестандартних ситуаціях. Для викладача керівництвом до дії має стати *принцип естетичної привабливості спілкування*. Позитивне ставлення як до колег, так і до студентів повинно знайти своє відображення у формі привітності, ширості, доброзичливості тощо [3].

Діагностично-констатувальний блок містить компоненти, критерії, показники та рівні сформованості культури педагогічного спілкування.

Аналіз і узагальнення теоретичних положень, викладених у першому розділі, і висновки науково-педагогічних досліджень із проблем професійної підготовки майбутніх викладачів в умовах магістратури уможливили виокремлення взаємопов'язаних й взаємозалежних структурних компонентів їх культури педагогічного спілкування, а саме: мотиваційний, змістовий, процесуальний.

Окреслені вище компоненти є взаємозалежними і розглядаються нами за допомогою мотиваційно-ціннісного, оцінно-рефлексивного, технологічного критеріїв, кожний з яких, у свою чергу, характеризується відповідними показниками. Ступінь реалізації показників, що наповнюють критерії і компоненти, характеризується рівнем сформованості культури педагогічного спілкування майбутніх викладачів і визначається як низький (елементарний); середній (репродуктивний); високий (творчий).

У змістово-процесуальному блоці важливим є виокремлення цілеспрямованого змісту на рівні професійно орієнтованих дисциплін, на рівні навчального матеріалу зі спеціальних дисциплін, форм та методів

позааудиторної роботи та змісту педагогічної практики. Зміст має спрямовуватися на формування у майбутніх викладачів особистісних рис і професійних якостей, важливих для успішної професійної діяльності.

Навчальний зміст задає професійно орієнтовану діяльність студентів. Ця діяльність і спосіб її організації є методом навчання. Методи навчання реалізуються через різноманітні форми організації навчального процесу у вищій школі: лекції, практичні й лабораторні заняття, індивідуальну роботу, самостійну роботу. У дидактиці вони трактуються як способи управління пізнавальною діяльністю студентів для розв'язання певних дидактичних завдань. Водночас лекція, практичне заняття, семінарське, лабораторне, самостійна та індивідуальна робота виступають і як організаційні форми навчання, тобто є способами здійснення взаємодії студентів і викладачів, у рамках яких реалізуються зміст і методи навчання.

Методи й форми організації навчального процесу реалізуються через дидактичні засоби. Одним із засобів реалізації методів навчання є комплекс завдань, який дозволяє забезпечити свідоме оволодіння знаннями й уміннями, формування інтересу до вивчення професійно-орієнтованих дисциплін. Комплекс завдань за своїм змістом повинен бути спрямований на засвоєння студентами фундаментальних питань, на формування у них компетентностей професійного характеру [4, с. 132].

У процесі формування культури спілкування майбутніх викладачів переважають інноваційні форми навчання – діалоги, полілоги, ігри тощо; акцент зміщується на комунікативну спрямованість змісту. Важливими засобами підготовки є комплексні проблемні питання, комплексні проблемні завдання комунікативного спрямування, евристичні ситуації, вправи для відпрацювання комплексних дій комунікативної діяльності, тести, анкети [5].

Ігрові методики, зокрема сюжетно-рольові ігри, бесіди, дискусії, конкурси на кращого оратора є дієвим засобом формування комунікативної культури майбутніх викладачів.

Чільне місце у підготовці майбутніх педагогів у процесі вивчення дисциплін професійної і практичної належить інтерактивним методам навчання: колективним (кейс-метод, мозковий штурм, мікрофон, ажурна пилка, мозаїка, та ін.), груповим (робота в парах, в трійках, навчаючись – вчуся, два-чотири-всі разом, обмін думками, метод проектів та ін.).

Серед організаційних форм навчально-виховної діяльності, спрямованої на формування культури спілкування майбутніх викладачів, нами виокремлено і охарактеризовано наступні: аудиторна робота – лекційні, практичні, семінарські, лабораторні заняття; самостійна робота та індивідуальна робота; а також позааудиторна діяльність і практична підготовка.

Педагогічна практика – провідний чинник підготовки майбутніх педагогів до формування культури педагогічного спілкування. Вона є

складовою навчально-виховного процесу і забезпечує поєднання теоретичної підготовки майбутніх учителів з їхньою практичною діяльністю у педагогічному закладі [2, с. 332].

Педагогічний процес освітньої установи, зміст навчання і способи взаємодії студентів та викладачів становлять особливе культурно-освітнє середовище. Разом вони є чинниками становлення в тих, хто навчається, особистісної і професійної культури. Саме у просторі навчально-виховного процесу вищого навчального закладу створюються і реалізуються педагогічні умови підвищення ефективності культури педагогічного спілкування майбутніх педагогів [2, с. 344].

До основних педагогічних умов нами віднесено: організацію педагогічно доцільного навчально-виховного процесу магістратури на засадах гуманістичних ідей та технології суб'єкт-суб'єктної взаємодії; обґрунтування сутності та засобів створення викладачем ситуацій успіху для студентів магістратури; упровадження інноваційних технологій навчання у процесі підготовки майбутніх викладачів в умовах магістратури; мотивування майбутніх педагогів до самовиховання та самоудосконалення у педагогічному спілкуванні.

Контрольно-оцінний блок містить діагностичний інструментарій контрольного експерименту, який дасть змогу об'єктивно оцінити результативність розробленої на основі моделі експериментальної технології формування культури педагогічного спілкування майбутніх викладачів, тим самим підтвердити або спростувати сформульовану на початку дослідження гіпотезу.

З проведеного дослідження можна зробити висновок, що системне, цілісне уявлення про сутність і структуру підготовки майбутніх педагогів до формування культури педагогічного спілкування, критерії, показники і рівні її сформованості та безпосереднє впровадження розробленої організаційно-педагогічної моделі, аудиторної діяльності, самостійної та позааудиторної роботи, під час проходження педагогічної практики із дотриманням визначених педагогічних умов сприятиме ефективному формуванню професійної компетентності майбутніх педагогів у контексті формування їх культури педагогічного спілкування.

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 2. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с. 3. Педагогічна культура вчителя : монографія / П. М. Щербань, С. В. Шейко, М. П. Щербань. – К. : Вища шк., 2010. – 167 с. 4. Дусь Н. А. Основи педагогічного спілкування / Н. А. Дусь. – Бар, 2007. – 158 с. 5. Кремень В. Інноваційність і освіта / В. Кремень // Рідна школа. – 2012. – № 4–5. – С. 7–13.

Рецензент: д.психол.н., професор Ставицький О. О.